

MEKTEPSKA POUKA U VREMENU DIGITALIZACIJE – PRILIKE I IZAZOVI

Ermin ZAHIROVIĆ
Medžlis IZ Kakanj
sufara.ba@gmail.com

SAŽETAK: Ovaj rad istražuje mogućnosti i izazove digitalizacije u mektepskoj pouci. Digitalizacija, kroz pametne table, interaktivne sadržaje, edukativne aplikacije i platforme, pruža priliku za modernizaciju nastave, čineći je zanimljivijom i prilagođenijom savremenim generacijama. Tehnološka pomagala ne samo da pomažu učenicima da lakše savladaju vjerske sadržaje, već i mualimima omogućavaju jednostavniju administraciju putem elektronskog dnevnika i digitalnih baza podataka. Također, digitalizacija nosi i niz izazova. Pitanja kao što su digitalni jaz, potreba za obukom mualima, sigurnosni rizici te očuvanje uloge mualima kao ključne osobe u odgoju djece ističu važnost planskog i strateškog pristupa. U radu se navodi da bi teorija difuzije inovacija mogla poslužiti kao okvir za postepeno usvajanje tehnologije u islamskim obrazovnim ustanovama, omogućavajući ravnotežu između inovacija i tradicionalnih metoda učenja. Samo pažljivo planiran proces digitalizacije može pomoći mektebima da obogate svoje obrazovne programe, a pritom očuvaju temeljne islamske vrijednosti i identitet.

Ključne riječi: digitalizacija u mektepskoj pouci, interaktivni sadržaji u mektebu, savremena pomagala u mektepskoj pouci

Uvod

U savremenom dobu digitalizacija prožima gotovo sve aspekte ljudskog života, uključujući i obrazovanje. Kao rezultat toga, obrazovne institucije širom svijeta suočavaju se s potrebom korištenja i prilagođavanja novih tehnologija kako bi unaprijedile metode učenja i podučavanja te bolje odgovorile na izazove današnjice. Islamsko obrazovanje i mektepska nastava nisu izuzetak u ovoj promjeni. U kontekstu mekteba koji se često temelji na tradicionalnim metodama podučavanja, digitalizacija otvara nove mogućnosti, ali istovremeno nosi sa sobom i brojne izazove. Mekteb, kao mjesto gdje se najmlađi upoznaju s osnovama islamskih vrijednosti i

učenja, suočen je s potrebom da zadrži svoj identitet dok se prilagođava savremenim trendovima. Mektepska pouka je dobrovoljna te prisustvo na njoj sve više ovisi o želji same djece i motiviranosti da istoj prisustvuju, a mnoštvo drugih izvanmektepskih sadržaja i brojne aktivnosti koje se nude djeci u današnje vrijeme itekako utječu na njihovu redovnost na mektepskoj pouci. Može li digitalizacija unaprijediti mektepsku pouku? Kako i u kojoj mjeri je koristiti? Pitanja su koja oslovljava ovaj rad.

Zašto digitalizacija u mektebima?

Ključno pitanje bi bilo odrediti svrhu i smisao digitalizacije u mektebima, a zatim sve ono što od

digitalnih sadržaja i raznih pomagala unosimo u proces mektepskog obrazovanja vrednovati upravo prema toj svrsi i razlogu zbog kojeg ga i koristimo. Odgovor na ovo pitanje bi mogao biti da *digitalizacijom mekteba želimo unaprijediti, olakšati, učiniti zanimljivijom mektepsku pouku, olakšati sam proces učenja i odgovoriti na potrebe učenika u skladu s vremenom u kojem žive.*

Digitalizacija u mektepskoj pouci bi bila proces uvođenja digitalnih tehnologija u obrazovni sistem, što uključuje korištenje računara, projektora, pametnih tabli, interneta, softvera, prezentacija, audio i video materijala, online-platformi i sl., a sve s ciljem da nastava bude unaprijeđena, moderna, zanimljiva

na način da djecu privlači, a da u isto vrijeme ostvaruje zadate ciljeve mektepske pouke.

Strateški pristup

Digitalizacija mektepske nastave zahtijeva planski i strateški pristup kako bi se osiguralo njeno uspješno i dugoročno provođenje. Dosad su naponi u digitalizaciji mekteba uglavnom bili rezultat individualne inicijative motiviranih mualima uz ograničenu podršku različitih nivoa u Zajednici. Tako možemo spomenuti neke od projekata koji su se stihijski pojavljivali, a neki tako i nestajali da li zbog preuranjenog pokušaja ili nemogućnosti da se promijeni svijest onih koji podučavaju ili zbog nedovoljne podrške ostaje da se istraži. Tu spadaju projekti: Interaktivna sufara (sufara.ba), zatim Online mekteb – Oficijelna edukativna platforma Islamske zajednice (onlinemekteb.com), Priručnik za učenje tedžvidskih pravila (tedžvid.ba), aplikacija iMekteb projekt Islamske zajednice Bošnjaka u Norveškoj, te mnoštvo animacija, kvizova i prezentacija koje su mualimi kroz vlastiti trud i kreativnost vremenom kreirali. Iako su takvi primjeri pionirskih poduhvata pokazali pozitivne rezultate, pristup koji se oslanja na sporadične i stihijske napore nije dovoljan za sistemsku promjenu u okviru mektepskog obrazovanja na nivou cijele Islamske zajednice.

Strateško planiranje digitalizacije omogućilo bi ujednačen i održiv razvoj i primjenu tehnologije u mektepskoj nastavi, čime bi se osigurala jednakost u pristupu savremenim metodama u svim mektebima, bez obzira na njihov geografski ili ekonomski položaj. Institucionalna podrška, uključujući izradu kurikulumu koji integrira digitalne alate i edukacija novih mualima ključna su za uspješan prelazak na savremene metode u mektepskoj pouci. Planski pristup uključuje i osiguranje tehničke podrške te razvoj zajedničkih digitalnih resursa koji bi bili dostupni svim mualimima.

Dvije cjeline

Digitalizacija u mektebima može se razvijati u dva međusobno povezana, ali zasebna segmenta. Prva cjelina obuhvata digitalizaciju mektepske administracije, dok druga uključuje stvaranje edukativnih digitalnih sadržaja za djecu, što je iz pozicije mualima mnogo važnije.

Digitalizacija administracije

Predstavlja prvi segment i uključuje uvođenje elektronskog dnevnika i drugih sistema za administrativno praćenje. Elektronski dnevnik omogućava centralizirano vođenje evidencije o prisustvu, napretku učenika, kao i olakšanu komunikaciju s roditeljima, kojima se tako pruža uvid u napredak djece. Ovaj pristup smanjuje administrativne obaveze mualima i omogućava bolje planiranje nastave i izvještavanje, čime se olakšava rad cijelog mektepskog tima i na ovom planu pojedini mualimi su samoinicijativno radili.

Edukativni digitalni sadržaji za djecu

Kao druga cjelina, usmjereni su na unapređenje nastavnog procesa. Multimedijalni materijali, interaktivne igre i aplikacije prilagođene islamskoj edukaciji čine mektepsku nastavu atraktivnijom i razumljivijom djeci koja su od ranog uzrasta naviknuta na digitalne medije. Ovi alati omogućavaju učenje kroz igru i vizualne prikaze, povećavaju angažman učenika i pomažu im da bolje shvate islamske vrijednosti i principe kroz metode bliske njihovom svakodnevnom iskustvu. Obje cjeline imaju veliki potencijal za unapređenje mektepske nastave, ali zahtijevaju planski pristup, dodatne resurse i podršku, čime će se osigurati integracija savremenih metoda u islamski obrazovni okvir na način koji podržava cjelokupni razvoj djeteta.

Prilike koje donosi digitalizacija u mektebima

Unapređenje obrazovnog procesa

Uvođenje savremenih pomagala poput pametne table koja predstavlja

jedan od najsavremenijih tehnoloških alata koji mogu značajno poboljšati kvalitet nastave u mektebima. Korištenje pametne table omogućava mualimima da na dinamičan način prikazuju nastavni sadržaj, uključujući digitalne knjige, islamske tekstove, slike, audio i video materijale. Pametne table omogućavaju interaktivnost, pa tako učenici mogu direktno učestvovati u nastavi, crtati, pisati ili koristiti digitalne resurse koji su integrirani s tablom. Ovakav pristup ne samo da olakšava razumijevanje sadržaja, već i čini proces učenja interesantnijim i prilagođenim modernoj djeci naviknutoj na tehnološko okruženje.

Primjer tome je Interaktivna sufara Sufara.ba, koja predstavlja digitalnu verziju tradicionalne sufare koja omogućava interaktivno učenje arapskog pisma. Ovaj alat koristi audio-vizualne elemente kako bi učenicima olakšao usvajanje osnovnih vještina potrebnih za čitanje Kur'ana. Interaktivna sufara omogućava učenicima da čuju pravilne izgovore arapskih slova i riječi, te da vježbaju čitanje putem ponavljanja i samostalnog rada. Za mualime, ovaj alat nudi fleksibilnost jer učenici mogu vježbati i kod kuće, osiguravajući kontinuirano usvajanje znanja. Također, ovaj alat omogućava samostalno ponavljanje i učenje vlastitim tempom. Primjer korištenja ovog interaktivnog sadržaja u kombinaciji s pametnom tablom i iskustvenim oblikom učenja koje stavlja učenike u središte nastavnog procesa možete pogledati na linku Mekteb Obre (<https://www.youtube.com/watch?v=vimzRoNs4mk>).

Upotreba kvizova i edukativnih aplikacija u nastavi može značajno doprinijeti motivaciji učenika i aktivnom usvajanju gradiva. Aplikacije koje nude kvizove s islamskim temama, kao što su historija islama, islamski principi i etika, omogućavaju učenicima da provjere svoje znanje na zanimljiv način. Ovi kvizovi često koriste sistem bodovanja i nagrađivanja, što dodatno podstiče takmičarski duh i interesiranje kod djece. Kroz ovakav interaktivan pristup mualimi mogu

pratiti napredak učenika i identificirati oblasti u kojima je potrebna dodatna pažnja, dok djeca istovremeno stječu znanja kroz igru. Primjer korištenja interaktivnog kviza na mektepskoj nastavi možete pogledati na linku Mekteb Obre Kviz (<https://www.youtube.com/watch?v=n3704xhM7XM>).

Videomaterijali, animacije i audiozapisi mogu obogatiti nastavu i omogućiti dublje razumijevanje složenijih tema. Naprimjer, mualimi mogu koristiti kratke edukativne video-isječke koji prikazuju događaje iz života Božijih poslanika ili objašnjavaju osnovne islamske pojmove, kao što su namaz, post, zekat, hadž i sl. Multimedijalni sadržaji pomažu da se teorijski pojmovi približe učenicima na razumljiv način i vizuelno privlačan, dok audio-materijali mogu biti korisni za učenje pravilnog izgovora kur'anskih ajeta. Ovakav sadržaj omogućava djeci da uče uz kombinaciju vizuelnih i auditivnih stimulusa, što doprinosi boljem pamćenju i razumijevanju gradiva. Dok neka djeca bolje uče vizuelno, druga preferiraju auditivne ili praktične metode, a digitalni alati pružaju mogućnost da se svaki stil učenja uključi u nastavni proces. Tako učenici imaju priliku učiti na način koji im najviše odgovara, što poboljšava njihovu efikasnost u učenju i smanjuje frustraciju kod djece koja se suočavaju s teškoćama u savladavanju tradicionalnih metoda.

Personalizacija nastave i praćenje napretka

Digitalni alati omogućavaju mualimima da prate napredak svakog učenika kroz alate za praćenje postignuća i evidentiranje stečenog znanja. Na taj način nastava se može prilagoditi specifičnim potrebama učenika – oni koji brže napreduju mogu dobiti naprednije zadatke, dok učenici kojima treba dodatna pomoć mogu raditi sa specifičnim sadržajima koji im pomažu u savladavanju osnovnih znanja. Ova personalizacija povećava efektivnost nastave i doprinosi većem zadovoljstvu učenika.

Razvoj digitalnih i informacijskih vještina

Digitalni pristupi u nastavi mogu djeci pomoći da usvoje ključne digitalne vještine koje su korisne u savremenom svijetu, uključujući sigurnu upotrebu interneta, digitalnu pismenost i kritičko vrednovanje informacija. Iako primarni cilj mektepske nastave ostaje vjersko obrazovanje, usvajanje osnovnih digitalnih vještina doprinosi sveukupnom obrazovnom i ličnom razvoju učenika, pripremajući ih za savremeni svijet u kojem su digitalne kompetencije neizostavne.

Izazovi u digitalizaciji mektepske pouke

Digitalni jaz

Predstavlja razliku u pristupu tehnologiji između učenika iz različitih socioekonomskih sredina i geografskih područja. Dok neki mektebi imaju pristup savremenoj opremi, mnogi, posebno u ruralnim ili siromašnijim sredinama, suočavaju se s ograničenjima u pogledu interneta i digitalnih uređaja. Ovo može rezultirati nejednakim mogućnostima u učenju, što dodatno naglašava potrebu za institucionalnom podrškom i ulaganjima kako bi svi učenici imali slične mogućnosti za stjecanje znanja.

Kompetencije mualima

Moraju biti na nivou jer efikasna upotreba digitalnih alata u nastavi zahtijeva od mualima određeni nivo digitalnih kompetencija. Mnogi mualimi nemaju dovoljno iskustva ili obuke u korištenju savremenih tehnologija, što može otežati njihovu primjenu u nastavi. Edukacija mualima u oblasti digitalnih vještina stoga postaje neophodna, kako bi bili u mogućnosti prilagoditi metode podučavanja potrebama savremenih učenika i iskoristiti tehnološke mogućnosti na najbolji način.

Sigurnost

Korištenje digitalnih platformi i interneta donosi sigurnosne izazove, uključujući zaštitu privatnosti

učenika i sigurnost podataka. Također, postoji rizik od pristupa neprikladnom sadržaju ili od napada na osjetljive podatke. Uvođenje sigurnosnih protokola, ograničenih platformi i edukacija o sigurnom korištenju interneta neophodni su koraci kako bi se digitalna nastava odvijala u sigurnom okruženju.

Smislena integracija digitalnih sadržaja i digitalnih alata u mektepsku nastavu

Mora biti pažljivo planirana kako bi se izbjegla površna upotreba tehnologije. Primjena digitalnih pomagala treba biti smisleno povezana s ciljevima nastave, osmišljena tako da unaprijedi razumijevanje islamskog sadržaja. U protivnom, postoji rizik da se tehnologija koristi kao "dopuna" bez stvarnog doprinosa obrazovnom procesu, što može zbunjivati učenike i otežati usvajanje sadržaja.

Zastarijevanje digitalnih formata, softvera i hardvera

Tehnološki napredak znači da digitalni alati brzo zastarijevaju. Hardveri kao što su pametne table ili računari mogu brzo postati nepotrebljivi zbog potrebe za novijim softverom, dok digitalni sadržaji mogu postati nepodržani na novijim platformama. Održavanje i pravovremena nadogradnja opreme i softvera postaju važan faktor za kontinuiranu upotrebu digitalnih tehnologija, što može predstavljati dodatni trošak i tehnički izazov za mektebe.

Kreiranje kvalitetnih digitalnih sadržaja prilagođenih mektepskoj nastavi

Zahtijeva vrijeme, sredstva i stručnost. Osmišljavanje sadržaja koji će biti interaktivan, edukativan i usklađen s islamskim vrijednostima i nastavnim planom i programom predstavlja izazov, naročito s obzirom na to da je potrebno prilagoditi ih različitim uzrastima i nivoima. Pored tehničke podrške, potrebna je i saradnja stručnjaka za islamske nauke i pedagoga kako bi se osigurala kvaliteta i

vjerska ispravnost materijala. U tom smislu, izuzetno bi bilo korisno formirati tim koji bi sačinjavali mualimi koji su samoinicijativno već radili na digitalizaciji svojih mekteba i sadržaja te uz njih angažirati stručnjake iz specifičnih oblasti i to bi bio idealan tim za pravljenje strategije i konkretnih kreativnih rješenja digitalizacije mektepske pouke.

Uloga mualima

Mualimi igraju ključnu ulogu u mektepskoj nastavi, ne samo kao predavači već i kao uzori u vjerskom i moralnom smislu. Digitalizacija, iako nudi brojne prednosti, može ponekad zasjeniti važnost ličnog odnosa mualima i učenika. U mektepskoj nastavi, gdje je prijenos znanja neraskidivo povezan s ličnim primjerom i usmenom predajom, mualimi su važni za oblikovanje moralnih vrijednosti kod djece. Digitalizacija stoga treba biti alat koji podržava, a ne zamjenjuje mualimovu ulogu, čime se naglašava potreba za balansiranim pristupom koji omogućava da tehnologija podrži, ali ne preuzme ovu ključnu ulogu. Korisno bi bilo uporedo s razvojem digitalnog sadržaja za mektebe razvijati i radio-nice po određenim temama iz ilmi-hala u kojima bi do izražaja dolazila međusobna komunikacija i iskustveni oblik učenja i snažniji utjecaj na odgoj, što zahtijeva i unapređenje kompetencija mualima i promjenu načina rada, zbog čega ponekad biva teško.

Smanjena socijalna interakcija

Jedan od važnih aspekata mektepske nastave je socijalna interakcija među učenicima, kroz koju djeca razvijaju zajednički osjećaj pripadnosti i međusobnu podršku u vjeri. Digitalna nastava, posebno kada se izvodi online, može smanjiti prilike za socijalnu

interakciju, druženje i razvijanje bliskih odnosa među vršnjacima. Osim toga, socijalna interakcija s mualimom, koji prenosi znanja kroz neposredan kontakt i primjere, često je smanjena u digitalnom okruženju. Stoga je važno osigurati ravnotežu između online i fizičkih susreta ali i količine nastavnih sadržaja koji se digitalnim putem realiziraju u nastavi.

Preopterećenost tehnologijom

Današnja djeca i mladi već provode značajan dio vremena pred ekranima, bilo kroz školske zadatke ili slobodne aktivnosti. Dodatno uvođenje digitalnih uređaja u mektepsku nastavu može dovesti do preopterećenosti tehnologijom i smanjenja njihove pažnje i motivacije. Digitalizacija treba biti implementirana promišljeno, uz jasno određene granice i bez prekomjerne upotrebe digitalnih sadržaja, kako bi se spriječila "tehnološka zasićenost" učenika. Kvalitetan program digitalizacije treba uključiti sadržaje koji nadopunjuju nastavu, kao i pružiti pauze od tehnologije, čime će se omogućiti holistički pristup obrazovanju koji uključuje i tradicionalne metode učenja i neposredan rad.

Zaključak

Digitalizacija mektepske nastave pruža širok spektar mogućnosti za unapređenje obrazovnog procesa, ali zahtijeva pažljivo planiranje i ravnotežu između tehnoloških inovacija i tradicionalnih vrijednosti mekteba. Korištenje digitalnih alata, kao što su pametne table, interaktivne sufare i kvizovi, može obogatiti nastavu, učiniti je pristupačnijom i zanimljivijom, posebno za nove generacije koje su navikle na digitalne medije. Da bi se ovaj inovativni pristup uspješno

proširio kroz Zajednicu, može se primijeniti *teorija difuzije inovacija*, prema kojoj bi digitalizacija mekteba bila usmjerena kroz strateške faze, omogućavajući postepeno prihvatanje i primjenu novih tehnologija među mualimima, učenicima i roditeljima.

Teorija difuzije inovacija ističe važnost početne grupe motiviranih mualima koji djeluju kao pioniri digitalne transformacije i pokazuju ostalima efikasnost i korist ovog pristupa. Kako se iskustva i pozitivni rezultati šire, povećava se broj mualima i mekteba koji su spremni usvojiti digitalne alate. Institucionalna podrška, koja uključuje obuku mualima, uspostavljanje digitalne infrastrukture i resursa, igra ključnu ulogu u održivosti i uspješnosti ovog procesa.

Međutim, digitalizacija nosi sa sobom i izazove. Razlike u pristupu tehnologiji među učenicima, potreba za dodatnom edukacijom mualima, kao i sigurnosni rizici zahtijevaju pažnju kako bi digitalno okruženje bilo jednako sigurno i pristupačno za sve. Smisljena integracija digitalnih sadržaja i njihovo prilagođavanje islamskom obrazovnom okviru ključni su za ostvarivanje postavljenih ciljeva. Također, tehnologija ne smije zasjeniti ulogu mualima kao uzora i prenositelja islamskih vrijednosti – ona je tu da podrži, a ne zamijeni ovaj važan odnos.

Održavanjem balansa između tradicionalnih metoda i digitalnih pomagala, mektepska nastava može zadržati svoju duhovnu i pedagošku vrijednost. Planskim, održivim pristupom i kroz fazno širenje prema teoriji difuzije inovacija, digitalizacija može postati moćan alat za unapređenje kvalitete vjerskog obrazovanja, stvarajući okruženje koje istovremeno koristi savremene resurse i njeguje autentičnost islamskog odgoja.

Literatura

Dautović, Ferid (2017). *Abdulah-ef. Ganić: život i djelo*. Sarajevo: Udruženje ilmijje IZ u BiH i Medžlis IZ Sarajevo.
Halilović, Nezir (2007). *Utjecaj mekteba*

na odgojnost djece. Zenica: Medžlis Islamske zajednice Zenica.
Memić, Amsal (2023). *Korištenje savremene tehnologije u mektepskoj nastavi na području*

Islamske Zajednice Bošnjaka Sjeverne Amerike. Sarajevo: Fakultet islamskih nauka.
Salihsahić, Džemal (2004). *Imam*. Visoko: Medresa "Osman-ef. Redžović".

الموجز

دروس الكتاتيب في عصر الرقمنة – الفرص والتحديات

إرمين زاهروفيتش

يبحث هذا المقال في إمكانيات الرقمنة وتحدياتها في دروس الكتاتيب. وتُتيح الرقمنة، من خلال السبورات الذكية والمحتوى التفاعلي والتطبيقات والمنصات التعليمية، فرصة لتحديث الدروس، وجعلها أكثر تشويقاً وملاءمة للأجيال المعاصرة. فالوسائل التكنولوجية لا تساعد التلاميذ على التمكن من المواضيع الدينية بسهولة فحسب، بل وتبسط لمعلمي الدين الإدارة عبر المفكرات الإلكترونية وقواعد البيانات الرقمية. كما تجلب الرقمنة تحديات عديدة، وإن قضايا الفجوة الرقمية، والحاجة إلى تدريب معلمي الدين، والمخاطر الأمنية، والحفاظ على دور معلمي الدين باعتبارهم الشخصيات المحورية في تربية الأبناء، كل هذا يؤكد ضرورة اتباع النهج التخطيطي والاستراتيجي. وينوه المقال بأنه يمكن لنظرية انتشار الابتكارات أن تُشكل إطاراً لتبني التكنولوجيا تدريجياً في المؤسسات التعليمية الإسلامية، مما يحقق التوازن بين الابتكارات وأساليب التدريس التقليدية. إن التخطيط الدقيق لعملية الرقمنة هو الوحيد الذي يساعد الكتاتيب على إثراء برامجها التعليمية مع الحفاظ على القيم والهوية الإسلامية الأصيلة.

الكلمات المفتاحية: الرقمنة في دروس الكتاتيب، المحتوى التفاعلي في دروس الكتاتيب، الوسائل الحديثة في دروس الكتاتيب.

Summary

MAKTAB CLASS IN THE AGE OF RAPID DIGITALISATION – OPPORTUNITIES AND CHALLENGES

Ermin Zahirović

This article explores the opportunities and the challenges of digitalisation in the Maktab class. Digitalisation in the form of smart blackboards, interactive content, educational apps and platforms offers a chance to improve the quality of the class, making it enjoyable and more suitable for modern generations. Technological tools not only help students acquire learning contents in religious studies, but they also provide muallims with easier and simpler administration methods through digital registers and databases. However, digitalisation also represents challenges. Issues like a digital gap, requiring additional education of muallims, safety risks and preserving the role of muallim as the key role in the upbringing of children, all require a well-planned strategic approach. This article suggests that the diffusion theory of innovations could serve as a framework for gradually introducing technology in Islamic educational institutions, thus providing a balance between innovation and traditional learning methods. Only a carefully planned digitalisation process can help improve the academic programs of the maktab class while still preserving the fundamental Islamic values and identity.

Keywords: digitalisation in teaching the maktab class, interactive content in makatab, contemporary tools in teaching the maktab class